

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

FILOSOFIA LUI ION PETROVICI

Elemente spiritualiste

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat,

Prof. univ. dr. Rodica Marta VARTIC

Doctorand,

Claudia Renata DAVID

2013

CUPRINS

INTRODUCERE

I. CE ESTE SPIRITUALISMUL?

I.1. Accepțiunile conceptului de spiritualism

I.2. Spiritualismul lui Ion Petrovici

II. PROBLEMA METAFIZICII ÎN FILOSOFIA ROMÂNEASCĂ

(sfârșitul secolului al XIX-lea începutul secolului al XX-lea)

II.1. Vasile Conta

II.2. Constatin Rădulescu-Motru

III. STATUTUL FILOSOFIEI LUI ION PETROVICI

III.1. Necesitatea filosofiei

III.2. Relația filosofiei cu psihologia

III.3. Relația filosofiei cu știința

III.4. Raportul dintre spiritul filosofic și spiritul științific

III.5. Relația filosofiei cu religia

IV. METAFIZICA SPIRITUALISTĂ

IV.1. Problema metafizicii

IV.2. Necesitatea metafizicii

IV.3. Metoda metafizicii

IV.4. Relația dintre metafizică și religie

V. ELEMENTE SPIRITUALISTE ÎN ONTOLOGIA LUI ION PETROVICI

V.1. Ideea de mister

V.1.1. Substanță, spirit, corp

V.1.2. Spațiu și timp

V.2. Problema neantului

V.3. Existența lui Dumnezeu

V.3.1. Obiecții aduse argumentului cosmologic

V.3.2. Concepții privind problema cosmogonică a genezei

V.3.3. Dumnezeu și Biserica

V.4. Despre suflet

V.4.1. Valorile sufletului

V.4.2. Nemurirea sufletului

VI. ELEMENTE SPIRITUALISTE ÎN GNOSEOLOGIA LUI ION PETROVICI

VI.1. Despre cunoaștere

VI.2. Teoria compromisului

VI.3. Limitele cunoașterii

VI.4. Problema obiectivității în cunoaștere

VI.5. Adevărul în cunoaștere

VI.6. Critica cunoașterii

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

INDICE

Cuvinte cheie: spiritualism, element, filosofie, știință, spirit, corp, substanță, materie, timp, spațiu, metafizică, materialism, raport, existență, religie, neant, mister, divinitate, Absolut, Dumnezeu, credință, biserică, transcendent, suflet, valoare, nemurire, cunoaștere, rațional, compromis, limită.

Prezenta teza de doctorat își propune abordarea filosofiei lui Ion Petrovici din perspectiva spiritualismului, prezentând și analizând acele elemente care pot fi considerate drept spiritualiste. Această abordare reprezintă o noutate în ce privește filosofia lui I. Petrovici, având în vedere că, privind în întregime opera filosofului român, se poate afirma că există relativ puține studii care tratează această temă. Avem, pe de o parte, lucrări care prezintă în manieră sintetică filosofia lui Petrovici, în care aspectele legate de această temă sunt trecute foarte pe scurt în revistă. Pe de altă parte, există o amplă monografie descriptivă care cuprinde studiile și articolele sale de logică, metafizică și filosofia culturii, elaborată de Șt. Munteanu, iar I. Necula este cel care a făcut cercetări în ce privește ultimii ani de viață, mai exact, perioada de detenție, pe baza dosarelor întocmite de fosta securitate.

Teza este structurată în șase capitole. Primul capitol clarifică ce este spiritualismul plecând de la accepțiunile generale ale acestui concept, prezintă spiritualismul lui Petrovici având la bază studiul său *Spiritualismul* (1911), în care filosoful român face și o critică istoriei spiritualismului. Pentru Petrovici spiritualismul reprezintă o soluție metafizică posibilă cu privire la natura ultimă a universului, prin care se evidențiază că esența realității este de natură spirituală. Astfel, distinge două direcții spiritualiste, cea care consideră materia ca o aparență ideală a factorilor spirituali și cea care consideră materia ca un produs real al spiritului. Ideea susținută de Petrovici este că spiritul va păstra superioritatea conștiinței asupra materiei și că materia, ca atare, nu este un lucru în sine, ci un fenomen.

Al doilea capitol prezintă problema metafizicii în filosofia românească de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, la filosofii V. Conta și C. Rădulescu-Motru, care au influențat și metafizica lui Petrovici.

Al treilea capitol evidențiază concepția filosofică a lui Petrovici. Cercetările lui au fost direcționate spre analiza conținutului conceptului de filosofie, a trăsăturilor filosofiei, precum și a raporturilor filosofiei cu alte sfere ale vieții culturale. Din punct de vedere al soluțiilor concepțiilor filosofice, el se plasează pe o poziție spiritualistă, deoarece concepția sa filosofică tinde către explicarea absolutului.

Pentru a arăta nevoia de filosofie, Petrovici pleacă de la o concepție asupra vieții sufletești, oferind soluții spiritualiste. El analizează raportul dintre filosofie și religie considerând că între cele două domenii nu poate fi un raport de excludere, ci de armonie, deoarece ambele au în comun sacrul, transcendentul, absolutul și Dumnezeu. Filosofia duce gândirea spre noțiunea de Dumnezeu, și aceasta datorită faptului că lumea trebuie gândită ca o unitate, care nu poate fi concepută decât prin noțiunea de Dumnezeu. Cea mai proeminentă caracteristică a raportului dintre filosofie și religie este încercarea de a stabili adevăruri despre Dumnezeu sau Absolut, pe baza rațiunii, în mod liber. Petrovici consideră că aceste două domenii sunt în strânsă legătură, dacă se gândește în mod filosofic, plecând de la o credință religioasă, sau dacă plecând de la o perspectivă filosofică, se ajunge la o convingere religioasă.

Al patrulea capitol este dedicat metafizicii spiritualiste, analizând problema metafizicii și prezentând argumentele aduse de Petrovici pentru a arăta necesitatea acesteia. Un prim argument adus pentru a arăta că metafizica lui Petrovici este spiritualistă reiese din ideea susținută de el, că aceasta provine din nevoia spiritului de a dezlega misterele adânci ale existenței, precum și, de a sesiza principiile prime ale lumii. Un alt argument este că necesitatea teoretică a metafizicii, se constituie la Petrovici pe ideea unității sufletești. Metafizica ființează datorită faptului că își îndreaptă atenția spre absolut, din acest motiv, obiectul metafizicii îl constituie absolutul.

Metoda empirio-raționalistă a metafizicii propusă de Petrovici reprezintă în același timp și metoda de legitimare a spiritualismului, deoarece colaborarea dintre cunoașterea empirică și cea rațională s-a îmbinat într-o doctrină care afirmă, odată cu existența lui Dumnezeu și credința în nemurirea sufletului. În ce privește raportul dintre metafizică și religie, concluzia la care ajunge este că religia este practica metafizicii și prin urmare, între una și alta nu ar trebui să fie conflicte, deoarece ambele sunt menite prin natura lor să se înțeleagă.

Al cincilea capitol se axează pe problema existenței, în cadrul căruia se pot identifica elementele spiritualiste din filosofia lui Petrovici. Poziția lui, în ce privește problema existenței este aceea că admite corpul și spiritul ca derivând dintr-o substanță transcendentă, concepută sub semnul misterului, fiindcă depășește capacitatea umană de a înțelege. Astfel, diferența dintre noi și realitatea substanței se amplifică, deoarece absolutul ei devine de neconceput, iar incapacitatea rațiunii de a ajunge la substanța însăși constă în faptul că psihicul a pierdut o parte din puterea lui de explicare a lumii. Prin faptul că

admite coexistența spiritului și a materiei, în care spiritul are rolul fundamental, Petrovici ajunge la o concepție spiritualistă despre existență.

Încercarea de a clarifica problema neantului în raport cu existența, cu formele lui de evoluție și manifestare constituie un punct principal în filosofia lui Petrovici, deși admiterea ideii de neant a dus la diferite contradicții. Din incapacitatea minții de a deriva ceva din nimic, s-a făurit ideea de incognoscibil, care prezintă marele avantaj că este o existență, deși incognoscibilă, concepută totuși ca necesară. Însă, nu se poate rămâne la incognoscibil. Gândirea filosofică a descoperit o idee mai luminoasă, ideea de Dumnezeu. Ideea de neant și cea de incognoscibil sunt etape spre ideea de Dumnezeu, care, în opinia lui Petrovici, reprezintă echivalentul existențial al ideii de neant. În acest fel incognoscibilul reprezintă o etapă către ideea de Dumnezeu, mai exact suportul care ne împinge către conceperea absolutului.

O însemnătate actuală are și înțelegerea neantului, a celor divine, a ființei, ca limite ale gândirii umane. Astfel, considerațiile că ideea de Dumnezeu a ajuns echivalentul existențial al ideii de neant și că apariția lui *nu* a însoțit geneza lumii, sunt valabile în continuare pentru studiul metafizicii. Dumnezeu și neantul reprezintă limitele înțelegerii umane și nu constituie obiectul cunoașterii.

Unul dintre cele mai importante elemente spiritualiste evidențiate în filosofia lui Petrovici este existența lui Dumnezeu. El susține că noțiunea de Dumnezeu chiar dacă provine din societate, a fost produsă tot de spiritul filosofic, care activa la început sub veșmânt teologic; astfel, noțiunea de Dumnezeu nu a fost străină de nevoia spirituală de cunoaștere și de explicare totală a existenței. Poziția pe care o susține Petrovici este că fără elementul intelectual nu s-ar fi putut crea și nici păstra ideea de Dumnezeu, fără a nega însă diversitatea surselor sufletești din care se alimentează credința în divinitate. Prin urmare, ceea ce dă consistență credinței în Dumnezeu și menține convingerea în existența obiectivă a divinului este participarea efectivă a factorului intelectual. În sufletul uman se află dorința ca Dumnezeu să existe și din această cauză intelectul este silit să combine argumentări favorabile fără a se folosi de discernământul metodologic, numai să se ajungă la concluzia așteptată.

El consideră că existența lui Dumnezeu mai poate fi dovedită și de experiența religioasă, care reprezintă o constatare directă și nu ar mai fi nevoie de alte demonstrații, deși, cu excepția misticilor, care au o comuniune cu Dumnezeu printr-o experiență supranaturală, oricare credincios simte prezența lui Dumnezeu după anumite efecte interioare, ceea ce reprezintă o experiență religioasă normală.

Un alt mod prin care se poate arăta existența lui Dumnezeu, ar fi, în opinia lui Petovici, aspectele empirice. Primul aspect ar fi cel ierarhic al naturii, deoarece natura se prezintă sub grade evolutive, care culminează cu omul. Spiritul uman nu se oprește însă la sesizarea treptelor existente, ci imaginează trepte care-l depășesc și se ridică până la ideea unei existențe perfecte.

Concluzia la care ajunge Petovici nu are caracter cert, însă susține argumentarea intelectuală, fie și cu rezultate probabile, pe care o consideră a fi mai mulțumitoare decât o credință pură, subiectivă și sentimentală. Vorbind de pe crestele metafizicii speculative, el a acordat o valoare de probabilitate concluziilor sale, considerând că sunt suficiente pentru practică.

Un alt element spiritualist este credința în nemurirea sufletului. Petovici consideră că frica de moarte a dus la această credință, deoarece groaza de moarte îl face pe om vigilent față de primejdiile care îl înconjoară. Argumentul adus de Petovici în favoarea ideii de nemurire a sufletului este că această convingerea a apărut în mod spontan ca o consecință a neacceptării unei distrugerii totale. Dorința omului care crede în nemurire este să își păstreze individualitatea în viața viitoare, chiar dacă este desprinsă de trup, și să nu se contopească în spiritul universal. Liniștea sufletului constă în speranța unei vieți noi, deși se află în pragul morții.

Concluziile la care ajunge Petovici cu privire la nemurirea sufletului nu sunt certe. El consideră că omul este prea atașat de viața pământească, iar în momentul morții apare regretul, oricât de mari ar fi speranțele de nemurire a sufletului. Regretul și jalea apar din cauză că nu se știe ce va fi dincolo, iar viața viitoare este considerată că actualizează virtuțile câștigate în timpul vieții pământești. Cu toate acestea, Petovici speră în nemurirea sufletului chiar dacă jalea sau regretul apar înainte de moarte.

Ultimul capitol al tezei evidențiază problema teoriei compromisului, a limitelor cunoașterii umane, a obiectivității în cunoaștere, problema adevărului în cunoaștere, precum și critica cunoașterii.

În ce privește cunoașterea, Petovici admite limitele rațiunii în fața marilor adevăruri profunde și a enigmelor, acceptând ideea că aceste limite pot fi depășite de alte funcții sufletești. În procesul cunoașterii, sufletul nu este o oglindă pasivă în care se reflectă realitățile înconjurătoare, ci ea transfigurează sufletul din acest motiv, Petovici consideră că toată cunoașterea este folositoare doar progresului spiritual, separat de practica vieții sociale. El caută un compromis în cunoaștere între rațional și irațional, care

în concepția lui este același cu viața interioară. Prin urmare, putem spune că la Petrovici raționalul și iraționalul se consolidează pe o realitate suprarățională.

Petrovici și-a pus spiritualismul în slujba justificării religiei, a metafizicii compromisului, ceea ce a alterat substanțial raționalismul și încercările sale de apropiere a metafizicii de știință. El apreciază procesul de emancipare a științelor și filosofiei de sub dominația religiei, dar ajunge în cele din urmă la concluzia că este necesară concilierea filosofiei cu religia în explicarea existenței ca absolut. Modul său original de abordare a metafizicii, a ideii de mister, a ideii de neant, a ideii de Dumnezeu, arată că Petrovici este un filosof raționalist de esență spiritualistă, iar concepția sa idealist-obiectivă despre lume este tot de esență spiritualistă.

După cum observă I. Ianoși „el își trece raționalismul în cheie spiritualistă. Păstrează valorile în autonomia lor și le mai și contopește, în numele absolutului și al sufletului individual însetat de absolut”¹. Studiile și articolele lui Petrovici oferă o imagine a interesului său pentru teme ce aparțin problematicii spiritualiste.

---

¹ Ion Ianoși, *O istorie a filosofiei românești*, Cluj-Napoca, Apostrof, 1996, p. 128.

BIBLIOGRAFIE

Bibliografie principlă

Studii și articole

- PETROVICI, I., „Spirit și corp”, în *Revista Generală a Învățământului*, anul I, nr. 9, aprilie 1906.
- _____ „Despre metodă în filosofie” în *Convorbiri literare*, 6–8/1906.
- _____ „Metafizica și legitimitatea ei”, în *Viața românească*, 12, nr. 2, aprilie, 1920.
- _____ „Alfred Fouillée”, în *Revista de filosofie*, vol. IX, nr.1, 1923.
- _____ „Metafizica și legitimitatea ei”, *Introducere în metafizică*, București, Sportul, 1924.
- _____ „Metoda în metafizică”, *Introducere în metafizică*, București, Sportul, 1924.
- _____ „Filosofie și știință”, în *Introducere în metafizică*, București, Sportul, 1924.
- _____ „Valoarea omului”, în *Studii istorico-filosofice*, București, Tipografia „Jockey-Club”, Ion C. Văcărescu, 1925.
- _____ „Rolul și însemnătatea filosofiei”, în *Cercetări filosofice*, București, Tipografia Ion C. Văcărescu, 1926.
- _____ „Definiția filosofiei”, în *Cercetări filosofice*, București, Tipografia Ion C. Văcărescu, 1926.
- _____ „Istoria filosofiei” în *Cercetări filosofice*, București, Tipografia Ion C. Văcărescu, 1926.
- _____ „Filosofie și psihologie”, în *Cercetări filosofice*, București, Tipografia Ion C. Văcărescu, 1926.
- _____ „Filosofie și religie”, în *Cercetări filosofice*, București, Tipografia Ion C. Văcărescu, 1926.
- _____ „Monismul experienței pure”, în *Cercetări filosofice*, București Tipografia Ion C. Văcărescu, 1926.
- _____ „Însemnătatea filosofică a audiției colorate”, în vol. *Cercetări filosofice*, București, Tipografia Ion C. Văcărescu, 1926.
- _____ „Prolegomena. La țărnul metafizicii”, *Introducere în metafizică*, București, Casa Școalelor, 1929.
- _____ „Pe marginea filosofiei bergsoniene”, în *Revista de filosofie*, vol. XIV, nr. 4, oct.-dec. 1929.

- _____ „Titu Maiorescu” în *Studii istorico-filosofice*, București, Casa Școalelor, 1929.
- _____ „Credința în progres”, în *Felurite. Probleme, oameni, evenimente*, București, Casa Școalelor, 1929.
- _____ „Teoria cunoștinței și logica” în *Revista de filosofie*, vol. XVII, 1932.
- _____ „Teoria cunoștinței și logica” în *Deasupra sbuciumului*, București, Ion C. Văcărescu, 1932.
- _____ „Adevăr și originalitate”, în *Deasupra sbuciumului*, București, Ion C. Văcărescu, 1932.
- _____ „Idea de Neant”, *Gândirea*, nr. 5, mai 1933.
- _____ „L’ idee du neant”, *Seances et travaux de l’Academie des Science morales et politiques*, Mars-Avril 1933.
- _____ „Biserica și pacea” în *Revista de filosofie*, vol. XVIII, nr. 2, aprilie-iunie, 1933.
- _____ „Biserica și pacea” în *Rotocoale de lumină*, București, Casa Școalelor, 1934.
- _____ „Schimbări de perspectivă în gândirea contemporană” în *Rotocoale de lumină*, București, Casa Școalelor, 1934.
- _____ „Realismul ca tendință a filosofiei actuale” în *Rotocoale de lumină*, București, Casa Școalelor, 1934.
- _____ „Ceva despre timp și spațiu” în *Revista de filosofie* nr. 3/1934.
- _____ „Confesiuni filosofico-religioase”, în *Rotocoale de lumină*, București, Casa Școalelor, 1934.
- _____ „Primele atingeri cu filosofia” în *Rotocoale de lumină*, București, Casa Școalelor, 1934.
- _____ „Corespondența filosofului Jules Lachelier”, în *Rotocoale de lumină*, Casa Școalelor, București 1934.
- _____ „Filosofia compromisului” în *Revista de filosofie*, vol. XX, nr. 4 oct.-dec. 1935.
- _____ „Rațional și irațional”, în *Gând românesc*, an IV, nr. 2, februarie, 1936.
- _____ „Idea de Dumnezeu în fața rațiunii”, *Gândirea*, nr. 7, septembrie 1937.
- _____ „Determinism și indeterminism” în *Gândirea*, nr. 3/martie 1938.
- _____ „Vicisitudinile obiectivității științifice”, în *Gândirea*, nr. 9, 1939.
- _____ „Transcendentul și cunoașterea omenească” în *Revista de filosofie*, vol. XXI, nr. 4, oct.-dec. 1939.

- _____ „Considerații cosmogonice”, *Gândirea*, anul XIX, nr. 9, noiembrie, 1940.
- _____ „Creștinism și naționalitate”, în *Gândirea*, nr. 3, martie 1940.
- _____ „Problema adevărului”, în *Gândirea*, nr. 9/1941.
- _____ „Felix Ravaisson” în *Studii istorico-filosofice*, serie nouă, București, Casa Școalelor, 1943.
- _____ „Emile Boutroux” în *Studii istorico-filosofice*, București, Casa Școalelor, 1943.
- _____ „Spiritul filosofic în comparație cu spiritul științific” în *Filosofi Contemporani*, București, Garamond, 1997.
- _____ „Introducere în critica cunoașterii”, în *Filosofi contemporani*, București, Garamond, 1997.
- _____ „Pretențiile psihologiei în critica cunoașterii” în *Filosofi contemporani* București, Garamond, 1997.
- _____ „Valorile dezinteresate ale sufletului”, în *Talentul oratoric*, București, Casa Radio, 2002.
- _____ „Misiunea unui curs de istoria filosofiei și tradițiile lui în școala românească”, în *Misiunea filosofului*, Cluj-Napoca, Grinta, 2004.
- _____ „Spiritul filosofic în comparație cu spiritul științific” în *Misiunea Filosofului*, Cluj-Napoca, Grinta, 2004.
- _____ „Misiunea filosofului” în *Misiunea filosofului*, Cluj-Napoca Grinta, 2004.
- _____ „Naturalism filosofic” în *Misiunea filosofului*, Cluj-Napoca, Grinta, 2004.
- _____ „Problema existenței”, în *Misiunea filosofului*, Cluj-Napoca, Grinta, 2004.
- _____ „Misiunea unui curs de istoria filosofiei și tradițiile lui în școala românească”, în *Misiunea filosofului*, Cluj-Napoca, Grinta, 2004.
- _____ „Spiritualismul” în *Filosofie și metafizică*, Craiova, Aius, 2007.
- _____ „Metafizica în filosofia contemporană”, în *Filosofie și metafizică*, Craiova, Aius, 2007.
- _____ „O problemă de filosofie” în *Filosofie și metafizică*, Craiova, Aius, 2007.
- _____ „Personalități și personaje locale” în *De-a lungul unei vieți*, București, Ideea Europeană, 2007.
- _____ „Obstacole la cunoașterea sufletului”, în *Prejudecată și adevăr*, Iași, Demiurg, 2008.

Volume

- PETROVICI, I., *O problemă de filosofie*, București, Librăria Socec, 1904.
- _____ *Paralelismul psiho-fizic*, București, Atelierele Grafice Socec, 1905.
- _____ *Amintiri universitare*, București, Alcalay, 1910.
- _____ *Pagini filosofice*, București, Alcalay et Calafateanu, 1923.
- _____ *Introducere în metafizică*, București, Casa Școalelor, 1924.
- _____ *Studii istorico-filosofice*, București, Tipografia „Jockey-Club”, Ion C. Văcărescu, 1925.
- _____ *Cercetări filosofice*, București Tipografia Ion C. Văcărescu, 1926.
- _____ *Felurite. Probleme, oameni, evenimente*, București, Tipografia Ion C. Văcărescu, Casa școalelor, 1929.
- _____ *Deasupra sbuciumului*, București, Ion C. Văcărescu, 1932.
- _____ *Rotocoale de lumină*, București, Casa Școalelor, 1934.
- _____ *Din cronica filosofiei românești*, București, Alcalay et Co, 1936.
- _____ *Viața și opera lui Kant*, București, Casa Școalelor, 1936.
- _____ *Amintirile unui băiat de familie*, București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol”, 1938.
- _____ *Dincolo de zare*, București, Cartea Românească, 1940.
- _____ *Prin meandrele trecutului*, București, Cartea Românească, 1979.
- _____ *Însemnări de drum*, București, Sport-Turism, 1983.
- _____ *Misiunea filosofului*, Cluj-Napoca, Grinta, 2004.
- _____ *Filosofie și metafizică*, Craiova, Aius, 2007.
- _____ *De-a lungul unei vieți*, București, Ideea Europeană, 2007.
- _____ *Prejudecată și adevăr*, Iași, Demiurg, 2008.

Bibliografie secundară

- AFLOROAEI, Șt. „Filosofia generală ca boală a filosofiei”, în vol. *Cum este posibilă filosofia în estul Europei*, Iași, Polirom, 1997.
- AQUINO, T. *Opera omnia*, Lugduni, Sebastianum Honoratum, 1561.
- ARISTOTEL, *Metafizica*, București, Univers Enciclopedic Gold, 2010.
- BACIU, M., „Neantul - o problemă a filosofiei”, *Studii filosofice și sociologice*, Iași, Ankarom, 1997.

- BAGDASAR, N. *Istoria filosofiei românești*, București, Profile Publishing, 2003.
- _____ „Ion Petrovici” în *Revista de filosofie*, vol. XXIII, nr. 1, ianuarie-martie 1938.
- _____ „Petrovici metafizician”, în *Revista de filosofie*, vol. XXVIII, nr. 3-4, iulie-decembrie, 1942.
- BERGSON, H., „L'intuition philosophique” în *Revue de Metaphysique et de morale*, noiembrie, 1911.
- BLAGA, L., *Trilogia cosmologic*, București, Humanitas, 1997.
- _____ *Elanul insulei*, Cluj-Napoca, Dacia, 1973.
- BOTEZ, A., „Ion Petrovici – despre metafizică și legitimitatea ei” în *Revista de filosofie*, LIV, nr. 1-2/2007
- BREHIER, E., *Marile teme ale filosofiei*, București, Humanitas, 1993.
- _____ *Histoire de la philosophie*, Quadrige, Presses Universitaires de France, 1989.
- BRUCĂR, I., „Problema neantului” în *Revista de filosofie*, nr. 2 aprilie-iunie 1933.
- _____ „C.Rădulescu-Motru metafizician”, în *Revista de filosofie*, vol. XVII, București, Societatea română de filosofie, 1932.
- CARLINI, A., *Il mito del realismo*, Firenze, Sansoni, 1936.
- CAZAN, Gh. Al., *Istoria filosofiei românești*, București, Didactică și Pedagogică, 1984.
- _____ *Dincoace de Maiorescu*, București, Agerpress Typo, 2004.
- CERNICA, Viorel: „Idea de neant și elementul cosmologic”, în *Revista de filosofie*, vol. 55, nr. 5-6, 2008
- CIORAN, E., *Exerciții de admirație*, București, Humanitas, 1993.
- CIUBOTARU, I. H., *Petru Caraman, destinul cărturarului*, Universității Iași „Al. I. Cuza”, 2008.
- CONTA, V., *Scrieri filosofice*, București, Minerva, 1975.
- CORETH, E., *Dio nel pensiero filosofico*, Brescia, Queriniana, 2004.
- DEZZA, P., *Filosofia*, Iași, Ars Longa, 1997.
- GHIDEANU, T., „Ion Petrovici”, în vol. *Universitatea din Iași. 1860-1985. Dezvoltarea Științei*, Iași, 1986.
- GHIȚĂ, S., *Filosofie și știință în România (1890-1920)*, București, Științifică, 1970.
- IANOȘI, I., *Dicționarul operelor filosofice românești*, București, Humanitas, 1997.
- _____ *O istorie a filosofiei românești*, Cluj-Napoca, Apostrof, 1996.
- ISAC, D., *Scrieri filosofice și literare*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2006.
- _____ *Cunoaștere și transcendență*, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1943.

- XXX, *Istoria filosofiei moderne*, vol. 5, București, Societatea română de filosofie, 1941.
- KANT, E., *Critica rațiunii pure*, ediția a 3-a București, IRI, 1998.
- LEIBNIZ, *Monadologia*, București, Humanitas, 1994.
- LOVINESCU, E., *Sburătorul: agende literare*, București, Minerva, 1993.
- _____ „Titu Maiorescu și posteritatea lui critică”, în *Scrieri*, vol. 8, București, Minerva, 1980.
- MARC A., *Dialectique de l'affirmation*, Paris, L'Édition Universelle, 1952.
- MATEESCU, S., „Metafizica laică și metafizica sfinților” în *Gândirea*, nr. 6-7/1930.
- MAUDLIN, T., *The Metaphysics Within Physics*, Oxford, Oxford University Press, 2007.
- MONDIN, B., *Logică, semantică, gnoseologie*, (trad. din it. Wilhem Tauwinkl) Iași, Sapiența, 2008.
- _____ *Dio: chi è?* Milano, Massimo, 2003.
- MUNTEANU, Șt., *Raționalitatea metafizicii lui Ion Petrovici*, București, C.H. Beck, 2007.
- _____ „Elemente de filosofia culturii în opera lui Ion Petrovici”, în vol. *Ipostaze ale spiritului filosofic românesc*, Bacău, Moldavia, 2003.
- _____ „Contribuția lui Ion Petrovici la clarificarea statutului logicii” în *Ipostaze ale spiritului filosofic românesc*, Bacău, Moldavia, 2003.
- MUSCĂ, V., *Filosofia ca istorie a filosofiei*, Cluj-Napoca, Dacia, 2002.
- NEACȘU, A., „Metafizică și știință la C. Rădulescu-Motru” în *Revista de Filosofie*, LV, 3-4, București, 2008.
- NECULA, I., *Ion Petrovici. Un capitol de filosofie românească. Corespondență Pamfil Șeicaru-Ion Petrovici*, București, Ideea Europeană, 2006.
- _____ *Ion Petrovici în vizorul securității*, București, Saeculum I.O., 2005.
- OWENS, J., *Metafizică creștină elementară*, Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2007.
- PETRESCU, D., „Ion Petrovici – o figură europeană a culturii românești” prefață la vol. Ion Petrovici, *Însemnări de drum*, București, [Sport-Turism](#), 1983.
- PETREU, Marta, *Filosofii paralele*, Cluj-Napoca, Limes, 2005.
- _____ *Filosofia lui Caragiale*, Iași, Polirom, 2012.
- RĂDULESCU-MOTRU, C., *Elementele de metafizică pe baza filosofiei kantiene*, Cluj-Napoca, Grinta, 2005.
- _____ *Puterea sufletească*, București, Casa Școalelor, 1930.
- _____ *Personalismul energetic și alte scrieri*, București, Eminescu, 1984.
- SCHOPENHAUER, *Scrieri despre filosofie și religie*, București, Humanitas, 1995.

- STEFANINI, L. *L'idealismo cristiano*, Padova, 1931.
- SURDU, Al., „Substanța transcendentă la Ion Petrovici”, în vol. *Vocații filosofice Românești*, București, Academia Română, 1995.
- TOMESCU, Raluca, *Introducere în metafizica divină*, București, Biblioteca Bucureștilor, 2000.
- TUDOSESCU, I., „Metafizică, religie, știință”, în *Studii de filosofie*, nr. 7, 2005.
- VANNI ROVIGHI, S., *Elementi di filosofia. Introduzione e logica*, Milano, 1950.
- VETIȘANU, V., „Ion Petrovici”, în *Istoria filosofiei românești*, București, Academiei, 1980.
- _____ „Certitudinile spiritului în filosofia lui Ion Petrovici” în *Ramuri*, anul V, nr.3, martie, 1968.
- VIANU, T., „I. Petrovici și spiritul filosofic al Junimii”, în *Preocupări literare*. nr. 6-7/1942.
- VLĂDUȚESCU, Gh., *Spiritualism și fideism în filosofia contemporană*, București, Politică, 1973.
- VULCĂNESCU, M. *Posibilitățile filosofiei creștine*, București, Anastasia, 1996.
- _____ *Bunul Dumnezeu cotidian*, București, Humanitas, 2004.
- WAINWRIGHT, W. J. *Philosophy of Religion*, Oxford Oxford University Press, 2005.
- XXX, *Istoria filosofiei românești*, vol. I, București, Academiei, 1972.
- ZVÂNCESCU, V., „Metafizica lui Ion Petrovici”, *Studii de filosofie românească și Universală*, București, Ramisa, 2000.

Enciclopedii și dicționare

- Enciclopedia filosofica*, vol. III, Venezia-Roma, Istituto per la collaborazione Culturale, 1957.
- Dictionaire de la Philosophie*, Paris, Universalis, 2006.
- Lalande A., *Vocabulaire technique et critique de la philosophie*, vol. 2, Quadrige, Presses Universitaires de France, 1993.
- Enciclopedie științifică de științe umane*, Timișoara, All DeAgostini, 2004.